

УДК 373 : 317.018.811

**ЕКОЛОГИЧНОТО ВЪЗПИТАНИЕ И ОБРАЗОВАНИЕ – ФАКТОР ЗА  
РАЗВИТИЕ НА ЕКОЛОГИЧНА КУЛТУРА В НАЧАЛНОТО  
УЧИЛИЩЕ****Е. Петрова, Б. Иванова, М. Павлова, А. Славчева  
ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“, Педагогически колеж – Плевен**

Научен ръководител - ас. Димитър Новаков

**Резюме:** В доклада се изяснява важноста на екологичното възпитание на учениците от начална училищна възраст и неговото интегриране в обучението по учебните дисциплини „Човекът и природата“ и „Човекът и обществото“. Обяснява се значимостта от опознаване на околната среда като предпоставка и мотивация за нейното опазване и възстановяване. Посочени са най-подходящите организационни форми, чрез които се осъществява екологичното образование и възпитание. Разкрива се важноста на откриването на причинно-следствените връзки между явленията и процесите и приложението им в практиката.

**Ключови думи:** природа, екологично възпитание, околна среда, образование, организационни форми, екскурзии

Опазването на околната среда е много важен проблем, който стои пред съвременното общество. В днешно време, в условията на бързоразвиващия се научно-технически прогрес човекът все по-активно се намесва в природните процеси. Затова опазването на околната среда се превръща в един от най-важните и актуални проблеми на съвременното общество. В днешно време, в условията на глобално замърсяване на планетата и увеличено потребление на природни ресурси, това замърсяване оказва голямо влияние върху здравето и живота на хората. Затова е много важно да се борим с този проблем и той трябва да стане глобален социален проблем.

За решаването на този проблем е необходимо да се обърне специално внимание на **екологичното възпитание и образование на децата още от начална училищна възраст**. По този начин ще се формира у учениците благоприятно и отговорно отношение към природата и нетърпимост към различни прояви на опасно увреждане на околната среда.

Екологичните норми, идеи и мотиви за действие, които се установяват в начална училищна възраст, са основата, на базата на която се изгражда по-нататъшно усъвършенстване на екологичното поведение на учениците през последващото им възрастово развитие и в последващата им дейност.

В началния етап на основната образователна степен **екологичното възпитание** се осъществява най-вече в процеса на изучаване на учебния предмет „Човекът и природата“. Организацията на обучението по този

предмет се определя от нормативната рамка. В Закона за предучилищното и училищното образование, влязъл в сила от 1. 08. 2016 г., са разработени държавни образователни стандарти в системата на предучилищното и училищното образование, които, в глава трета, точка осма, се отнасят за „гражданското, здравното, **екологичното** и интеркултурното образование“[1]. В Наредба № 5 от 30 ноември 2015 година за общообразователната подготовка са регламентирани изисквания за резултатите от обучението по учебния предмет „Човекът и природата“, основна образователна степен, начален етап на обучение. Посочени са специфичните цели на обучението по този предмет, някои от които гласят:

- Овладяване на основни знания, умения и отношения, свързани с веществата, организмите, природните процеси,
- Стимулиране на интерес към природата и на стремеж за опазване на околната среда и собственото здраве,
- Формиране на умения за наблюдение и проучване на обекти, процеси и явления в природата[2].

В наредбата са посочени знанията, уменията и отношенията, които учениците трябва да придобият в края на началния образователен етап. Тези, които се отнасят до екологичното възпитание и обучение, са упоменати в областта на компетентност „Човекът и здравословният начин на живот“ и имат следното съдържание:

- Описва с примери основните замърсители на околната среда,
- Назовава дейности на човека, водещи до нарушаване на равновесието в природата и мерки за нейното опазване[2].

В учебната програма по „Човекът и природата“ за IV клас, общообразователна подготовка, се отличават някои основни акценти, свързани с екологичното възпитание на учениците, а именно:

- „придобиване на първоначална природонаучна грамотност, усвояване на основни понятия и зависимости за неживата и живата природа и тяхната взаимна обвързаност,
- изграждане на разбиране към мерките и дейностите за съхраняване на природната среда,
- осмисляне на взаимовръзката човек – природа и значението на околната среда за осигуряване на здравословен и качествен живот на хората,
- някои от производствените и битовите дейности на хората водят до опасно замърсяване на околната среда (водата и въздуха), замърсяването на околната среда е вредно за растенията, животните и човека“[4].

Екологичното възпитание и образование е засегнато и в учебната програма по „Човекът и обществото“ за IV клас, според която, в областта на компетентност „Човекът и неговата среда“, в края на началния етап от

основната образователна степен, ученикът трябва да придобие следните знания, умения и отношения:

- „Посочва връзката между природната среда и трудовата дейност на хората,
- Разбира значението на природните дадености за живота на хората,
- Дава примери за последиците от взаимодействието между човека и околната среда,
- Дава примери за промени в околната среда и в бита на хората, настъпили в резултат на някои технически нововъведения“[5].

В областта на компетентност „Богатствата на България – природа и хора“, също са посочени знанията, уменията и компетентностите, които учениците трябва да придобият:

- „Дава примери за използване на природните дадености (вода, почва, полезни изкопаеми, климат) в стопанската дейност на хората,
- Коментира промени в природната среда, предизвикани от човека,
- Разбира зависимостта между безотговорното отношение към природните богатства и заплахите за бъдещето на хората“[5].

Екологичното възпитание и образование са засегнати и в Наредба № 13 за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование, където, като главни цели на екологичното образование са определени: „ екологичното образование е насочено към формиране на екологична култура, екологично съзнание и екологично поведение в тяхната взаимна връзка с оглед познаване на екологичните закони, защита, подобряване, управление и разумно използване на природните ресурси, както и опазване на природната среда и на екологичното равновесие“. В наредба № 13 са регламентирани рамковите изисквания за резултатите от обучението по екологично образование за началния етап на основна образователна степен. В областта на компетентност „Вода, почва, въздух“ някои от знанията, уменията и отношенията, които ученикът трябва да придобие в резултат на обучението са:

- „Аргументира нуждата от опазването на чистотата на въздуха, водите и почвата и приноса на всеки отделен човек,
- Коментира дейности от човешкото поведение, които представляват заплахата за озоновия слой, и обяснява начините за предотвратяване на разрушаването му
- Коментира някои от основните начини за опазване на природата – различни видове резервати у нас и по света, разумно ползване на ресурсите, поддържане на чистота в заобикалящата ни среда“[3].

В област на компетентност „Общество и околна среда“ очакваните резултати са :

- Изброява организации, занимаващи се с опазване на природата

- Илюстрира различни места, които хората замърсяват, обяснява как става това и формулира предложения за промяна,
- Планира и участва в съвместни дейности за опазване на природата[3].

В учебното съдържание в различни страни са включени актуални проблеми, свързани с опазването на околната среда, с преработването на отпадъците. Засягат се някои екологични проблеми. По достъпен начин се посочват някои от причините за тяхното възникване. Дава се информация за функционирането на екосистемите, за условията, които са благоприятни за живота на растенията и животните, за разнообразните екологични проблеми и за отрицателните последици от тях.

**Според Костова целта на екологичното образование и възпитание в началното училище е формиране на екологична култура и екологично съзнание, на готовност и способност за опазване и възпроизводство на околната среда[7].**

Според Кътов екологичната култура е съвкупност от знания, навици и поведение в отношението към природата. Тя е състояние на осъзнатост и на действие, отнасящо се както към обществото, така и към индивида[8].

Реализирането на екологичното възпитание и образование в начална училищна възраст може да бъде осъществено и чрез придобиване на знания, умения и непосредствен опит сред природата. По този начин по-лесно ще бъдат възприети и разбрани природните феномени, което ще способства за възпитаването на уважение и любов към природната среда. Освен стандартната класно-урочна организационна форма на обучение, в процеса на изучаване на учебните дисциплини „Човекът и природата“ и „Човекът и обществото“, успешно приложение намират и извънкласните организационни форми на обучение като:

- Екскурзиите
- Наблюденията
- Опитите и практическата работа на открито, в това число на екопътеки
- Работа по проекти на различни природозащитни организации и др.

Екскурзията е ефективна организационна форма, която намира приложение при запознаването на учениците от началното училище с природната среда. По време на екскурзията учениците придобиват визуални представи за природните обекти и явления, възприемат ги в тяхната цялост, придобиват опит, свързан с природата, събират богат нагледен материал, който после могат да използват в класната стая[9].

Наблюдаването на природата в различни екосистеми и на голямото видово разнообразие в тях води до по-доброто разбиране и осмисляне на учебния материал и до ясното осъзнаване на необходимостта от съхраняване на средата на живот и запазване на нейната цялост, от

опазването на чистотата на водите, въздуха и почвата, които са важни условия за съществуването на организмите на Земята.

След провеждането на екскурзията се прави обобщение на наблюдаваната информация, извършва се сравняване и класифициране на проучвани обекти, търсят се и се намират връзките между явленията и процесите. Всичко това води до развитието на детското мислене, за което спомага също и беседата относно екскурзията, при която се обменят мисли и разсъждения.

**Според Мирчева най-важните задачи на екологичното образование и възпитание са:**

- Чрез наблюдения в природата децата да се запознаят с някои природни закономерности и в резултат на това да се научат да я разбират и обичат,
- Чрез включване в разнообразни дейности малките ученици да опознаят природата и в резултат на това у тях да се възпита природосъобразно поведение,
- Чрез обсъждане на житейски проблеми и тяхното вплитане в различни проекти да се формира активно и действено отношение към околната среда[9]. Отношението към природната среда става все по-осъзнато и отговорно в зависимост от нивото на познанията ни за нея. Ето защо е необходимо екологичното възпитание да започне още от ранна възраст. Отношението към глобалните теми започва от отношението към малките неща. Отношението на учениците към опазването на околната среда започва от съзнанието, че преди всичко човекът е отговорен за всичко, случващото се в природата. Затова екологичното възпитание и образование трябва да се осъществяват много задълбочено и отговорно, защото от всички нас зависи бъдещето на нашия общ дом – планетата Земя.

### **Списък с литература**

1. Закон за предучилищното и училищното образование.
2. Наредба № 5 от 30 ноември 2015 година за общообразователната подготовка.
3. Наредба № 13 от 21.09.2016 г. за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование.
4. Учебна програма по Човекът и природата за IV клас, общообразователна подготовка
5. Учебна програма по Човекът и обществото за IV клас, общообразователна подготовка
6. Верденхофа О.Р., Петрова М.М., Димитров С.И. Аспекти автономии учебных заведений на рынок образовательных услуг,

International Journal of Innovative Technologies in Economy. 2016. № 2 (4). С. 23-27.

7. Костова, З. Екологичното образование в Единно средно политехническо училище. С., Народна просвета, 1985.

8. Кътов, А. и др. Екология и духовно развитие. С., Партиздат, 1989.

9. Мирчева, И., Джамбазова, Е. Докосване до природата. С., Веда Словена - ЖГ, 2006.

10. Петрова, М. и др. Европейски индустриални и екологични стандарти в ИНТЕРНЕТ (ISO 9000 и 14000), TEMPUS IB\_JEP 13054-98, ТУ Габрово, 2001, 126 с.

11. Петрова, М., И. Петрова. Развитие мотивацията на учениците от начална училищна степен за изучаване на природата чрез използване на мултимедийни средства, 2007, Алманах на ПФ, Том 2, С. 230-235, УИ на ВТУ "Св.св. Кирил и Методий".

12. Петрова, М. Петрова, И. Интегриране на информационните и комуникационните технологии в началния етап на основната образователна степен, Алманах ПФ, ВТУ, 2007, Том 2, С. 236-241.

13. Попова, Л. Актуални аспекти на формирането на ценностна ориентация у учениците, сб. Психология отношений в постнеклассической парадигме, Белово, 01-15 декабря 2013 г. 2014, С.116-120.